

KIS IVÁN

kisivan18@gmail.com

könyvtáros (MTA Könyvtár és Információs Központ,
Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye)

Thomas Ebendorfer V. László- kori (1440–1457) adatai – a magyar vonatkozású részletek történeti– filológiai elemzése

Thomas Ebendorfers's data about the reign of Ladislaus V. (1440–1457) – Historical-philological analysis of the Hungarian-related details.

ABSTRACT

Thomas Ebendorfer, who lived between 1388 and 1464, is considered an important figure in medieval Austrian historiography. In my study, I attempt to critically examine the Hungarian aspects of the Austrian author's two most significant historical writings, *Chronica Austriae* and *Chronica Regum Romanorum*. More precisely: I examine the sections of the two chronicles that discuss the period (1440–1457) of the life of the Hungarian King Ladislaus Postumus. In my article, I first briefly described the content of the relevant parts of the two works, and on the other hand, by presenting the most important philological features of the chronicles, I tried to illustrate how Ebendorfer's data can be used to reconstruct an exciting period of medieval Hungarian history. I covered the narratives involving Ebendorfer, as well as the reliability and authenticity of the chronicle's data. The records of the *Chronica Austriae* and the *Chronica regum Romanorum* - taking into account the author's historiographical methods - can undoubtedly provide valuable additions to the history of the time of Ladislaus.

KEYWORDS

Ebendorfer, Ladislaus Postumus, chronicles, Friedrich III.

DOI 10.14232/belv.2024.2.4

<https://doi.org/10.14232/belv.2024.2.4>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Kis Iván (2024): Thomas Ebendorfer V. László-kori (1440–1457) adatai – a magyar vonatkozású részletek történeti–filológiai elemzése. *Belvedere Meridionale* vol. 36. no. 2. pp 5–26.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

BEVEZETÉS

Az 1388 és 1464 között élt Thomas Ebendorfer a középkori osztrák historiográfia kiemelkedő alakjának számít.¹ Számos, változatos műfajú írása maradt az utókorra: prédikációi, teológiai-filozófiai értekezései, vagy éppen rövidebb tudósításai egyaránt jelentősek. Írásomban utóbbiakra csak futólag térek ki: vizsgálatom középpontját Ebendorfer történeti munkái jelentik.

Dolgozatomban arra teszek kísérletet, hogy az osztrák szerző talán két legjelentősebb történeti tárgyú írásának, *Chronica Austriae* és *Chronica Regum Romanorum* címen ismert munkáinak magyar vonatkozásait vegyem kritikai szempontú történeti-filológiai elemzés alá. Pontosabban: a két krónika azon szakaszait vizsgálom meg, melyek V. László magyar király (valamint osztrák herceg és cseh király) életének időszakát (1440–1457) tárgyalják.² Ezek a részletek két okból is felkelthetik a László-korral foglalkozó magyarországi történeti-, illetve krónikakutatás figyelmét. 1) Ebendorfer politikai szerepet töltött be az 1452-ig a gyermek Lászlót (gyámság ürügyén) fogságban tartó, és a Magyar Királysággal folyamatos háborúságban álló III. Frigyes német király (1440–1493, német-római császár: 1452–1493, osztrák főherceg: 1457–1493) udvarában, így az események jelentős részét testközelből figyelhette. 2) V. Lászlóhoz személyes kötődés fűzte, és a fiatal uralkodó sorsa iránt különösen érdeklődött.

Thomas Ebendorfer (eredetileg Thomas de Haselbach) 1388-ban született a Bécs melletti Haselbach községben.³ 1408-ban kezdte meg tanulmányait a bécsi egyetemen, ahol magabiz-

¹ Az osztrák historiográfia legfontosabb, Ebendorferrel foglalkozó tételei: GROSSMANN 1929.; LHOTSKY 1957.; LHOTSKY 1963. 375–392.; UIBLEIN 1982. 105–106.; ZIMMERMANN 1998. 389–414.; UIBLEIN 1988.; A magyarországi történetírásban eddig nem készült átfogó írás Ebendorferrel kapcsolatban, a szerző csak említésszinten került elő. Lásd például: CSUKOVITS 2015. 90.; KÖRMENDI 2019. 85–86.; KIS 2022. passim.

² A *Chronica Austriae* kiadásai: PEZ 1725.; LHOTSKY 1967.; A *Chronica regum Romanorum* kiadásai: PRIBRAM 1890/94. (részkiadás); ZIMMERMANN 2003.

³ UIBLEIN 1988. 14.

tosan haladt előre: 1412-ben megszerezte a magiszteri címet, 1423-ban először vált az egyetem rektorává, 1428-ban pedig teológiaprofesszor lett.⁴ Közben egyházi karrierjét is építette: 1427-től a bécsi Szent István-társaskáptalan kanonokja volt, 1435-től pedig Perchtoldsdorf plébánosaként tevékenykedett.⁵ Politikai pályafutásának kezdeteiről keveset tudunk: feltehetően már egyetemi tanulmányai korai szakaszában kapcsolatba került V. Albert osztrák herceggel (1404–1439, német és cseh király: 1438–1439, magyar király: 1437–1439), biztosan tagja volt a III. Albert (1365–1395) által alapított Collegium ducale testületének, így hamar kapcsolatba kerülhetett az osztrák udvari körökkel.⁶ 1432-től 1435-ig a bécsi egyetem követeként részt vett a bázeli zsinaton;⁷ ekkor és később is a konciliarizmus elszánt támogatójaként tűnt fel.⁸ Albert halála után Ebendorfer IV. Frigyes német király alatt már komoly szerephez jutott: 1440 és 1445 között a király tanácsának tagja, valamint több ízben országgyűlési követe volt, továbbá képviselte az uralkodót a bázeli zsinaton is.⁹ Krónikáinak elemzése szempontjából sem érdektelen, hogy az 1440-es évek második felétől kezdve Ebendorfer fokozatosan visszavonult a politikai tevékenységtől (ennek okaira az alábbiakban visszatérek),¹⁰ igaz, 1451-ben még Frigyes Rómába, a német-római császári koronáért induló kíséretének tagja volt, és az 1460-es években is vállalt kisebb megbízásokat, melyeknek csak 1464-ben bekövetkezett halála vetett véget.¹¹

A vizsgálatom középpontjában álló két, Ebendorfer által írt történeti mű keletkezésének körülményei egybefonódnak. Szerzőnket a történeti érdeklődés már ifjúkorában sem hagyta érintetlenül – figyelmét már a szülőhelye közelében található antik emlékek megragadták –, továbbá teológiai témájú írásaiban és prédikációiban is feltűnnek történeti betétek.¹² Történetész vénájának tápot adott a Frigyesről érkező, a római, illetve a német birodalom egyetemes történetének megírására adott megbízás. A felkérés pontos ideje nem ismert (történhetett 1442-ben, de 1445 után is), az azonban biztosra vehető, hogy szerzőnk anyaggyűjtése 1449-re már elérte azt a szintet, hogy megkezdhette a Császárkrónikának is nevezett, *Chronica Regum Romanorum* néven ismertté vált mű kidolgozását.¹³ Mivel a munka a római császárok idejét megelőző birodalmak történetét is tárgyalja, világkrónikának is tekinthető, fő fókusza azonban mégiscsak a német történelem, az sem mellékes továbbá, hogy Ebendorfert már ekkor foglalkoztatta Ausztria önálló történetének összefoglalása is.¹⁴ A Császárkrónika megírásával gyorsan haladt, olyannyira, hogy már 1451-ben átnyújtotta Frigyesnek a krónika díszes másolatát. (Magával az

⁴ LHOTSKY 1967. I–II.; CSUKOVITS 2015. 90.

⁵ LHOTSKY 1967. I–III.

⁶ LHOTSKY 1967. II.; UIBLEIN 1988. 18.

⁷ LHOTSKY 1967. III.; ZIMMERMANN 2003. XIV–XV.

⁸ ZIMMERMANN 1988.

⁹ KÖRMENDI 2019. 85.

¹⁰ LHOTSKY 1967. III–IV.

¹¹ Uo. VI–VII.

¹² UIBLEIN 1988. 33.

¹³ Uo.; A *Chronica regum Romanorum* két kéziratát ismerjük. Az egyik jelzete: ÖNB. Cod. 3423 (autográf példány). A másik jelzete: BL. Add. N. 22273. jelű, III. Frigyes királynak szánt másolat. Harald Zimmermann kritikai kiadásában az előbbi W, utóbbi L betűvel jelöli. A W jelű kéziratnak egy részmásolata is ismert, mégpedig Ernst Birk osztrák történész (1810–1891) hagyatékából. Lásd: ZIMMERMANN 2003. XXII–XXXII.

¹⁴ LHOTSKY 1967. IX–X.; UIBLEIN 1988. 34.

írással pedig már vélhetően 1450-ben végzett).¹⁵ A munka eredetileg hat könyvből állt volna, de mivel az első változatot Frigyes túlságosan hosszúnak találta, egy kivonat elkészítésére adott megbízást. Ezt Ebendorfer sajátos módon valósította meg: a Császárrónika VII. könyvében tulajdonképpen majdhogynem új művet írt, amelyben ismét a német birodalom régmúltja felől indította az elbeszélést, leírását számos, az első hat könyvben nem olvasható adattal bővítve.¹⁶ Fontos megemlíteni azt is, hogy mind a VI., mind a VII. könyv tartalmaz olyan kiegészítéseket, amelyeket a szerző már a munka befejezése után vetett papírra: ezek egészen az 1463. évig folytatódhatnak.¹⁷ Ebendorfer elbeszélését az Ószövetséggel kezdte, az első könyvben egészen Julius Caesarig eljutott, majd második könyvben Octavianussal folytatta a rómaiak történelmét, a harmadik könyv pedig már I. (Nagy) Konstantin (307–337) koráról szól. A negyedik könyv témáját a frankok, majd az I. (Nagy) Károlytól (800–814) I. Henrikig tartó időszak jelenti, az ötödik könyvben a német császárok korát tárgyalja, egészen I. (Habsburg) Rudolf (1273–1291) trónraléptéig. A hatodik könyvben már saját koráig, III. Frigyesig (1440–1493) írta le az eseményeket, végül pedig a hetedik könyvben, ahogyan arról már szó esett, kivonatos formában ismét a Róma alapításától III. Frigyesig haladt.¹⁸ Írásomban a VI. és VII. könyvvel, valamint ezek kiegészítéseinek egyes részleteivel fogok foglalkozni, melyek figyelemreméltó mennyiségű, az eseményekkel gyakran egyidőben feljegyzett magyar vonatkozású adatokat tartalmaznak.

Ebendorfer másik nagyszabású történeti munkája, az országtörténet (németül *Landeschronik*) műfajába sorolható *Chronica Austriae* eredetileg a Császárrónika VII. könyvének készült, ám végül különálló műként került megírásra.¹⁹ A művet vélhetően 1450-ben elkezdő osztrák krónikás először három könyvben tervezte összefoglalni Ausztria történetét: az ősidőket (a kereszténység felvételéig) tárgyaló első, az eseményeket a Habsburg uralom kezdetéig elbeszélő második, és az 1452-ig tartó harmadik könyv a Császárrónika kivonatával egyidőben jött létre.²⁰ Ebendorfer azonban 1452 őszén a folytatás mellett döntött: a krónika negyedik és ötödik könyve végül csak 1462-ben, illetve 1463-ban zárult le.²¹ Dolgozatom szempontjából kulcsfontosságú tény, hogy – miként azt harmadik könyv végén és a negyedik könyv előszavában leszögezi –, Ebendorfert az *Chronica Austriae* folytatására jelentős részben az V. László király iránti érdeklődése ösztönözte: művében a fiatal uralkodó addigi életével és további sorsával kívánt foglalkozni.²² Az Osztrák Krónika e pontjától – azaz, a IV. könyvtől – kezdve a más forrásokból kompilált, vagy pedig saját kútfőből, de már számottevő időbeli távolságból lejegyzett sorokat felváltják az eseményekkel egyidőben papírra vetett, helyenként már-már naplószerű részletek.²³ Mondanom sem kell: a kró-

¹⁵ ZIMMERMANN 2003. XXXII–XXXV.

¹⁶ LHOTSKY 1967. X.;

¹⁷ UIBLEIN 1988. 34.

¹⁸ Érszegi 2004.

¹⁹ LHOTSKY 1967. X.; A *Chronica Austriae* autográf kézírata sajnos elveszett, ránk maradt azonban összesen kilenc variáns: ÖNB. Cod. 7583.; ÖNB. Cod. 7660., ÖNB. Cod. 7671.; ÖNB. Cod. 8235., BSB. Clm. 1227.; OÖ Landesbibliothek Hs. 429., BSB. Clm. 722., ÖNB. Cod. 7245.; BS. Cod. 717. Ezeket a Lhotsky-féle kiadás az alábbi betűkkel jelöli: A, B, C, D, G, L, M, V, és K (továbbá külön, P–vel jelöli a Pez-féle kiadást, melyből az ÖNB Cod. 7245 származik). Ismerünk még egy 1578-ból származó kivonatot, és néhány, mára már elveszett kézíratra is vannak utalások. Minderről bővebben lásd: LHOTSKY 1967. I–III. XLIX–LXXXIV. A kéziratok *stemmáját* lásd: Uo.: LXXXIV.

²⁰ UIBLEIN 1988. 34.

²¹ Uo.

²² LHOTSKY 1967. XI.

²³ Uo.

nika e szakaszai bírnak a legnagyobb forrásértékkel.²⁴ Írásomban pedig éppen ezeket, valamint a III. könyv egyes részleteit vizsgálom meg.

Mielőtt rátérek Ebendorfer magyar vonatkozású feljegyzéseinek elemzésére, röviden összefoglalom az osztrák historiográfia megállapításait Ebendorfer történetírásának jellemzőiről, elsősorban a szerző saját korára vonatkozó feljegyzései kapcsán. Elsőként fontos leszögezni: bár számos újszerű gondolatot tartalmaznak, és néhány szempontból egyediek is, a krónikás történeti művei a középkori, a skolasztikus felfogás sajátosságait hordozó krónikairódalom folyamába illeszkednek, a humanista szellemiség és stílus még nem hagyott nyomot rajtuk.²⁵ Ennek megfelelően Ebendorfer itt tárgyalt két műve egyaránt nagy anyaggyűjtésre épül, időrendben beszél el az eseményeket, továbbá különösen fontosak bennük a dogmatikus keretek: a történelem központi témája a kereszténység, az ember legfőbb célja az üdvözülés, a legfontosabb feladat pedig a hitetlenek és az Ördög elleni küzdelem;²⁶ ez a nézőpont a birodalom és a Magyar Királyság konfliktusainak tárgyalásakor is több ízben felbukkan. Ebendorfer a keresztényi kötelességek közé sorolta a történeti igazság keresését is, amelynek megvalósítására kétségtelenül törekedett is, ez azonban mégsem sikerült maradéktalanul. Ebből a szempontból ellentmondásos szerző volt: a katolikus egyház egyes képviselői, vagy éppen uralkodója, Frigyes hibáit például észrevette, és ezekkel kapcsolatos véleményét nem is rejtette véka alá; sokszor azonban kritikai érzék nélkül vett át írásbeli vagy szóbeli forrásból származó információkat.²⁷ Krónikáiban ugyanakkor egyértelművé tette, hogy melyik történést látta, élte át saját maga, melyikről tud csak hallomásból beszámolni, mi az, amiben bizonytalan, vagy éppen, hogy mit bíz inkább az olvasó ítéletére.²⁸

Ezen a ponton érdemes szót ejteni arról, hogy milyen célközönségnek szánhatta a szerző a krónikáit. Ez már csak azért sem lényegtelen, mivel a kérdés összefügg az Osztrák Krónika és a Császárkronika számos tartalmi elemével, a műveken végighúzódo vezérfonalakkal, és a magyar vonatkozású adatok elemzéséhez is elengedhetetlen. A Császárkronika kezdetben, legalábbis 1450/1451-ig elsősorban Frigyesnek készült, és vélhetően ez indokolja, hogy a műben számos ún. *directio* található (igaz, egyes feltételezések szerint ezek későbbi betoldások is lehettek): ezekben Ebendorfer Frigyes számára kívánhatott a helyes uralkodással kapcsolatban tanácsokat adni, gyakran múltbeli példákat felhasználva.²⁹ Az Osztrák Krónikában szélesebb olvasóközönséget céltzott meg, ez talán összefüggött azzal, hogy a krónika fő témája az Ebendorfer a szíven viselt *patriája*, azaz, a korabeli Ausztria sorsa.³⁰ Nem véletlen, hogy ebben az osztrák szerző éppen a *patria* szempontjából nem mindig kedvezően cselekvő Frigyeset számtalanszor részesíti bírálatban.³¹ A képet árnyalja, hogy Frigyes tetteinek kifogásolása (nem mellesleg az osztrák hon fontossága is) a Császárkronikában éppúgy felbukkan: ennek kapcsán az

²⁴ GROSSMANN 1929. 171.

²⁵ LHOTSKY 1967. VIII–IX.; XXIII.

²⁶ GROSSMANN 1929. 171.

²⁷ Uo.

²⁸ Például: *oculis perspexi; prout referunt, qui viderunt; audivi a fide digno ...; nescio, quo dolo; pio lectori commendo ... perscrutandum*. Ezekhez hasonló, Ebendorfer Osztrák Krónikájából kigyűjtött kifejezéseket, frázisokat lásd: LHOTSKY 1967. XIX–XXIII.

²⁹ LHOTSKY 1967. XIV., ZIMMERMANN 2003. LVII–LXIII.

³⁰ LHOTSKY 1967. XIV.

³¹ Ahogy azt a dolgozatom következő fejezetében bemutatom, V. László sorsa is részben Ausztria jövője szempontjából kerül elő Ebendorfernél.

Ebendorfer-historiográfiában felmerült, hogy az 1451 után hozzáadott részletek már nem, vagy kevésbé a német uralkodónak szólhattak,³² így az őt ért bírálat is gyakoribb lehetett.

Milyen céljai lehettek Ebendorfernek a történeti művei megírásával? Munkáiban erre vonatkozóan számos megjegyzést tett: szóba kerül a hasznosság, a példamutatás, a jövőendő emlékeztetnek ajánlás, vagy éppen a dolgok “újdomságának” (*novitas*: ez negatív értelemben is felbukkan) feljegyzése, vagy éppen önmaga megvigasztalása.³³ Érdemes itt megemlíteni, hogy Ebendorfer világnézete, történelemszemlélete – a korszellemnek megfelelően – alapvetően pesszimista volt: gyakran kerül elő nála a komor hanyatlás témája, a német birodalom, valamint a katolikus az egyház sorsával összefüggésben is.³⁴

Ami Ebendorfer krónikáinak szerkezetét, felépítését illeti, úgyszintén vegyes képet figyelhetünk meg. Az osztrák krónikás törekedett a tudatos kompozícióra,³⁵ kétségtelen, hogy műveiben határozott irányvonalakat tűzött ki: így a német birodalom történetének összefoglalását, pátriája, Ausztria sorsának az elbeszélését, vagy éppen – a *Chronica Austriae* 4. könyvének előszavában – V. László életének megírását. Előre eltervezte krónikái önálló könyvekre osztását is (ezeken belül azonban – más kortárs szerzőkhöz hasonlóan – további fejezeteket nem különített el).³⁶ A részletekben azonban sokszor elveszett: több ízben helyezett hanyagul, vagy akár pontatlanul egymás mellé lényeges és lényegtelen információkat, olykor összefüggéstelenül és logikátlanul:³⁷ az alábbiakban erre, és ennek ellenkezőjére is látunk majd példát. A kompozíció kérdéséhez tartozik továbbá, hogy Ebendorfer a különböző munkáit is tudatosan próbálta összekapcsolni, ezért elszerűtlenül hivatkozott saját műveire: az Osztrák Krónikában több esetben hívta fel például a figyelmet a Császárkrónikára, ahol az olvasó egy-egy esemény bővebb kifejtését megtalálhatta. Az egyes krónikákon belül is találunk előre-hátra utalásokat: ezek gyakorta azt a célt szolgálták, hogy az egyes kitekintések után visszakormányozzák az olvasó figyelmét a fő témákra.³⁸ Meg kell említeni továbbá azt is, hogy Ebendorfer szövegeiben számos alkalommal találunk utalásokat a szerző szóbeli forrásaira: ezek néha általános megjegyzések (pl. *fertur, ut dicitur*), néha valamivel konkrétabbak (pl. *qui vidit, testimonium perhibet ...*), de a szerző akár egy-egy személyt is idézhetett: ezt általában tényleges megnevezés nélkül teszi (pl. *audiui a Basiliensibus ...*).

Mivel dolgozatomban Ebendorfer egykorú-, illetve közelkorú feljegyzéseivel foglalkozom, ezúttal nem térek ki arra, hogy miként írt az osztrák szerző önmaga régmúltjáról, azaz, hogy hogyan kompilálta más források adatait, miképpen értékelt, vagy helyezte saját nézőpontjának keretei közé a német vagy az osztrák történelem korábbi eseményeit. Nem mutatom be az osztrák krónikás írói stílusát, és nyelvhasználatának sajátosságait sem: ezen a ponton egyedül azt érdemes megjegyezni, hogy Ebendorfer saját koráról írt feljegyzései választékosabb, szebb stílusban íródtak, mint a régmúltról szóló tudósításai.³⁹

³² LHOTSKY 1967. XIV.

³³ Uo. XIV–XV.

³⁴ GROSSMANN 1929. 172. Magáról a pesszimista korszellemről lásd: *Huizinga* 1976. 35–37.

³⁵ LHOTSKY 1967. XII–XIII.

³⁶ Uo.

³⁷ GROSSMANN 1929. 172.

³⁸ LHOTSKY 1967. XVIII–XIX.

³⁹ Uo. XVI.

Írásom következő fejezetében éppen e szebb stílusú részleteknek a vizsgálatával szeretnék hozzászólni az Ebendorferrel foglalkozó historiográfia megállapításaihoz. Elsőként a krónikák V. Lászlóról szóló szakaszának tartalmával foglalkozom: ezen a ponton nem törekszem arra, hogy a szövegek minden egyes adatát górcső alá vegyem, pusztán azt kívánom röviden felsorolni, mely magyar szempontból is fontos történeti eseményről találunk feljegyzéseket az osztrák szerzőnél. Ezt követően rátérek Ebendorfer történetírói módszereinek bemutatására: ennek során a vizsgált krónikaszakaszokban megfigyelt filológiai észrevételeimet foglalom össze, ezeket a szövegből vett konkrét példákkal illusztrálva. Szót ejtek Ebendorfer történeti hitelességéről, a szövegből kimutatható, nem egy esetben a szerző szavahihetőségét is befolyásoló narratívákról, illetve vezérfonalokról, valamint a krónika unikális adatairól. Kitérek a krónikás “hivatkozásaira” is: azaz, az olyan részletekre, amikor Ebendorfer valamiképpen utal – szóbeli – forrásaira. Továbbá, azt is vázolom, hogy feltételezhetően mikor, mekkora időbeli távolságból írhatott az osztrák szerző egy-egy eseményről, és hogy egyáltalán mely időszakban jegyezhetette le az V. László időszakáról szóló híradásait. Mindennek során arra keresem a választ, hogy hogyan használhatóak (használhatóak-e egyáltalán) a krónikás feljegyzései a késő középkori magyar történelem rekonstrukciójához.⁴⁰

A *CHRONICA AUSTRIAE* MAGYAR VONATKOZÁSÚ ADATAI - TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ ÉS FILOLÓGIAI ELEMZÉS⁴¹

A *Chronica Austriae* III. könyvében olvasható, az 1440–1457 közötti időszakra vonatkozó feljegyzések témakörei: V. László megszületésének körülményei és az 1439–1444 közötti magyarországi polgárháború; az Osztrák Hercegség belső konfliktusai az 1440-es években; Hunyadi János 1446-ban vezetett ausztriai hadjárata; harcok Szentmiklósi Pongráccal az 1440-es években; László Frigyes német király kezei közül történő kiszabadításának magyar és cseh tervei az 1450–1451. években (Hunyadi és Jiskra konfliktusai, Frigyes római útja és német-római császárként való koronázása 1452-ben).⁴²

A *Chronica Austriae* IV. könyvében olvasható, az 1440–1457 közötti időszakra vonatkozó feljegyzések témakörei: László születésének körülményei; az 1440-es évek forrongásai Magyarországon és Ausztriában; a László kiszabadítását célzó mozgalom kezdetei 1451-ben; Frigyes és László római útja 1452-ben; László kiszabadítása 1452-ben; László uralkodásának kezdete az Osztrák Hercegségben, a Magyar Királyságban, és a Cseh Királyságban (tárgyalások, országgyűlések 1452–1453-ban); László csehországi és ausztriai uralkodása (országgyűlések és tárgyalások 1454–1455-ben); László magyarországi és ausztriai uralkodása (országgyűlések és tárgyalások 1455–1456-ban); a török támadás 1456-ban; a Hunyadi János halálát követő

⁴⁰ Mindehhez a *Chronica Austriae* Lhotsky-féle kiadását veszem alapul. A III. Könyv V. Lászlóval kapcsolatos szakasza: LHOTSKY 1967. 382–410.

⁴¹ Az Osztrák Krónika vizsgált részei politikai háttérhez használható másodlagos szakirodalom legfontosabb tételei a következők. Osztrák historiográfia: KURZ 1812.; PRITZ 1837.; CHMEL 1840–43.; BIRK 1849.; CHMEL 1858.; HUBER 1901.; VANCSA 1905–27.; SCHALK 1919.; UHLIRZ 1963.; HALLER 1973.; ZANETTI 1985.; BUTTLAR 1986.; WOLFRAM 1996.; HEINIG 1997.; LANGMAIER 2015. Magyar historiográfia: TELEKI 1852.; FRAKNÓI 1896.; TEKE 1980.; TRINGLI 2003.; PÁLOSFALVI 2018/2.; KIS 2022.

⁴² A III. könyv V. László-korról szóló szakaszát lásd: LHOTSKY 1967. 382–410.

belviszályok a Magyar Királyságban: Cillei Ulrik meggyilkolása, Hunyadi László kivégzése; V. László házassági tervei a francia király lányával; V. László halála.⁴³

Az V. László koráról szóló magyar vonatkozású részletek áttekintése után az első és legfontosabb állításom: Ebendorfer *Chronica Austriae* című művének adatai túlnyomórészt hitelesek: amit a szerző papírra vetett, az valóban megtörtént, és a híradások, főleg más források anyagával egybevetve, kiegészítve jól használhatóak. Ráadásul a krónikában számos esetben olyan unikális adat is olvasható, amely másutt nem maradt fenn. Több olyan tényező is akad azonban, amelyet figyelembe kell vennünk a krónika felhasználásakor: ezek árnyalják Ebendorfer hitelességét, illetve bizonyos megkötéseket jelentenek adatai felhasználhatóságára vonatkozóan.

E szempontok közül elsőként Ebendorfer főbb vezérfonalairól, a krónikáját befolyásoló narratívákról ejtek szót. A III. és a IV. könyv vizsgált szakaszaiban – a *Liber quartus* előszavában ezt tételesen le is szögezi –,⁴⁴ a szerzőt főként két téma foglalkoztatta: egyaránt a szíven viselte V. László, valamint az Osztrák Hercegség sorsát, mindkettőt Isten által támogatott “ügyként” ábrázolva. Hol egyik, hol másik került előtérbe, egymással is összefonódva, és ezek a sarokpontok jelölték ki Ebendorfer szimpátiáját, vagy éppen ellenszenvét konkrét személyek felé is. A szövegből egyértelműen látható: Ebendorfer a *patriája* – és persze László – sorsára nézve komoly problémának látta, hogy az Albert király halála után törvényesen következő László nem tudta ténylegesen megkezdeni uralkodását Ausztriában, őt ugyanis – gyámság ürügyén – Frigyes tartotta a kezei között. A szerző ebbéli vélekedésére a legárukodóbb nyomot az 1439-ben Bécsben – Ebendorfer szerint Perchtoldsdorfban – lezajlott országgyűlésről szóló feljegyzésében találjuk.⁴⁵ Bár ő maga nem említi, tudvalevő: ezen a diétán a rendek elismerték Frigyes Erzsébet királyné születendő gyermeke gyámjának és Ausztria kormányzójának arra az esetre, ha gyermek fiú, Ausztria uralkodójának pedig, ha lány lenne.⁴⁶ Ebendorfer pedig éppen erre a döntésre vezette vissza az Osztrák Hercegség későbbi sorsát: állítása szerint ettől kezdve az osztrák föld sokévi szenvedést volt kénytelen elviselni, belső és külső támadásoknak köszönhetően.⁴⁷ Nincs ugyan szó szerint kimondva, ez a részlet mégis egyértelműen Frigyesnek szóló burkolt kritika is – a német király bírálata egyébként az osztrák ügyek elhanyagolása miatt a krónika más pontjain is megjelenik. Sokkal nyilvánvalóbb Ebendorfer magyarok iránti ellenszenvé: a döntést követő, Ausztriát ért bajok fő megtestesítői szerinte éppen ők voltak: a szerző ezen a ponton külön kiemelte – az általa szintén nem kedvelt – Hunyadi János 1446-ban vezetett támadását, amely részben pont László kiszabadítására irányult.⁴⁸ Ebendorfert László sorsa mindvégig komolyan érdekelt, az utószülött királyhoz fűződő viszonyát semmi nem mutatja be szemléletesebben, mint a László halálakor szerzett, a krónikában olvasható gyászköltemény.⁴⁹ A szövegben több helyen is feltűnő, hogy mennyire igyekezett előtérbe tolni a fiatal uralkodót: például Frigyes császárrá koronázásakor is V. Lászlót, és az ő Rómába történő ünnepélyes bevonulását helyezte a középpontba, az itáliaiak a leírás szerint

⁴³ A IV. könyv V. László-korról szóló szakaszát lásd: LHOTSKY 1967. 410–447.

⁴⁴ LHOTSKY 1967. 410.

⁴⁵ Uo. 385.

⁴⁶ Lásd: PRITZ 1837. 146.; LANGMAIER 2015. 43–47.

⁴⁷ A szerző nem tévedett abban, hogy a László uralkodása körüli bizonytalanságok zavaros belső állapotokat eredményeztek az Osztrák Hercegségben. HUBER 1901. 526–548.

⁴⁸ Ez persze ironikus, hiszen Ebendorfer elmulasztja annak belátását, hogy a Magyar Királyságban V. László távolléte közel ugyanakkora politikai zűrzavart okozott. PÁLOSFALVI 2018. 133–141.

⁴⁹ LHOTSKY 1967. 445–447.

az ő látványán ámultak el; arról a Frigyesről, aki éppen német-római császári koronáját készült megkapni, épphogy csak szó esik.⁵⁰

Tagadhatatlan, hogy Ebendorfer igyekezett megtartani krónikája említett vezérfonalait, azonban arra is látunk példát, hogy egy-egy bekezdésre eltávolodott ezektől. Főleg V. László sorsát szorította alkalmanként háttérbe, jó példa erre, amikor László Csehországba történő elutazásáról, és 1453. évi koronázásáról írt, a fiatal uralkodót alig említette: helyette a Lászlót követő Cillei Ulrik útvonálát mutatta be.⁵¹ Ennek oka az lehetett, hogy a szerző az eseményektől eltávolodva átmenetileg szem elől veszítette Lászlót, és kénytelen volt más témákkal megtölteni krónikáját. Erre az alábbiakban még visszatérek.

A következő tárgyalandó szempont annak a kérdése, hogy mikor, mely időpontokban írhatta Ebendorfer az V. László koráról szóló részleteket. Ennek megválaszolásához érdemes külön tárgyalni a krónika III. és IV. könyvét, hiszen a III. könyv végén maga Ebendorfer húzott éles választóvonalat az addig elbeszéltek, és az ezután következő híradások közé, a maga számára új célokat kijelölve.⁵² Továbbá, mint látni fogjuk, a két könyv megírásának módszertana is más volt. A krónikarészletek lejegyzésének idejére vonatkozóan az első utalás a III. könyv azon pontján bukkan fel, melyben a szerző az osztrák nép által az 1440-es években elszenvedett viszontagságokról, a *patria* pusztulásáról írt, külön említve Laibach Cillei Ulrik általi megtámadását, amely – bár Ebendorfer dátumot nem ad meg – 1442-ben történt.⁵³ Közvetlenül az utóbbi esemény után a krónikarészlet egy összegző értékelés zárja, melyben azt olvashatjuk, hogy az említett pusztulás jelei a mai napig (*usque hodie*) látszanak: a szerző tehát itt mintha saját jelenéhez érkezett volna a krónikában.⁵⁴ Ebendorfer ezen a ponton előre is utalt: lejegyezte, hogy várakozással néznek elébe (*prestolamur*) a következő év (*instans annus*) eseményeinek: ez alapján a részlet keletkezésének *terminus ante quem*-jére is következtetni tudunk. Mikor lehetett pontosan az imént említett “*hodie*”, és melyik lehetett a még Ebendorfer számára is ismeretlen *instans annus*? Ugyanebben a bekezdésben Ebendorfer azt írta, hogy a harcok egy hatévnyi időre megkötött békével értek véget (*tandem vero per sexennium pacantur*), amely azonban a múlt évben le is járt (*quod et de propinquo effluxit*). Hogy pontosan mikor volt ez a béke, az a szövegből nem derül ki, a történelmi háttér ismeretében, és figyelembe véve, hogy ez az összegzés a szövegben Laibach 1442. évi megtámadása után következik, feltehetően az 1443-ban kötött egyezségről lehet szó.⁵⁵ Ha így van, akkor ez a béke – a krónikás által említett hat évet alapul véve – 1449-ben járt le, ez utóbbi pedig Ebendorfer említett közlése szerint a szerző jelen idejéhez képest az egy évvel korábbi esztendő. Minden jel arra mutat tehát, hogy Ebendorfer a legvalószínűbben az 1450. évben vetette papírra a krónika e sorait. Az a következő év pedig, amelyre a szerző várakozással tekintett előre, ennek megfelelően az 1451. év volt.

A következő, egy krónikarészlet keletkezési idejére vonatkozó árulkodó jelet ott olvashatjuk, amikor Ebendorfer egy 1451. szeptember 28-ára halasztott országgyűlésről írt, amelyen az

⁵⁰ Uo. 415.

⁵¹ Uo. 422–423.

⁵² Uo. 398.; 410.

⁵³ Uo. 387. A dátumhoz lásd: Uo. 4. lábj.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ HUBER 1901. 492–493.

uralkodó a cseh rendek panaszaire tervezett válaszolni.⁵⁶ Azt a más források alapján egyértelmű tény azonban elmulasztja megemlíteni, hogy ez a gyűlés végül korábban, augusztusban megrendezésre került.⁵⁷ Valószínű tehát, hogy Ebendorfer a fenti adatot 1451 augusztusa előtt vetette papírra, amikor még nem lehetett tudni, hogy az elhalasztott esemény végül a tervezettnél korábbra tolódott, a szerző utólag pedig már nem egészítette, nem javította ki leírását.

Az említett szövegrészek alapján világos tehát, hogy a krónikás az 1450. és az 1451. évben (augusztus előtt) foglalkozott a *Chronica Austria* megírásával, és legalábbis bizonyos részleteket ekkor jegyzett le. Azzal kapcsolatban, hogy az V. László-korról szóló szakaszból bármelyik egység 1450 előtt készült-e el, nem tudunk biztosat állítani. Azonban, ahogy arról az alábbiakban még szó lesz, a krónika 1440-es éveket tárgyaló adatai igen pongyolák, zavarosak, és számos esetben pontatlanok, így valószínűtlennek tartom, hogy Ebendorfer 1450-nél korábban is készített volna feljegyzéseket a László-korról. Ezzel szemben az biztosan állítható, hogy a szerző még az Osztrák Krónika III. könyvében tovább is haladt, mint 1451 augusztusa: hiszen az 1452. év történései is szóba kerülnek.⁵⁸ Mindebből arra következtethetünk, hogy Ebendorfer a *Chronica Austriae* III. könyvének V. László király idejéről szóló szakaszát a legvalószínűbben az 1450–1452 közötti időszakban jegyezte le.⁵⁹

A III. könyvtől eltérően a IV. könyvet Ebendorfer más módszertannal, éveket összefoglaló visszatekintések nélkül, folytatólagosan, az eseményekkel egy, vagy közel egy időben, mintegy naplószerűen írta.⁶⁰ Érdemes ezt is a szövegből vett példákkal illusztrálni. A krónika egy pontján az 1455 februárjában, Bécsben megrendezett országgyűlésről számolt be, és ismét kiszólt a sorok közül: arról beszélt, hogy jelenleg is várják az említett németeket (*quos prestolamur ...*), továbbá hozzáteszi: “várni fogjuk László királyt is” (*Prestolabimur similiter domini regis Ladislai ... adventum in dies*), aki a boroszlói országgyűlésről érkezik.⁶¹ Ritkán tudunk következtetni a *Chronica Austriae* egy-egy részlete pontos lejegyzésének idejére, ezúttal azonban valószínű, hogy Ebendorfer a fenti szakaszt 1455 februárjában írta: néhány hónappal korábbi eseményekről is szót ejtett, továbbá előre is utalt László érkezésére. Egy másik példa: amikor a szerző bizonyos, V. László és III. Frigyes közötti tárgyalásokról írt, egy Ebenfurthba, 1456. május 6-ára összehívott országgyűlést is megemlített, hozzátéve, hogy a vitás pontokban a mai napig, azaz, 1456. augusztus 20-áig nem sikerült dűlőre jutni.⁶² Ez a mondat ismét egy jelzés arra vonatkozóan, hogy Ebendorfer ezt a szakaszt mikor jegyezhetette le: a jelek szerint 1456 augusztusában. Mivel a fentiekben joggal következtethetünk arra, hogy a krónikás 1455 februárjában folytatta krónikája megírását, talán az is felvethető, hogy 1456 augusztusában Ebendorfer az ezt megelőző másfél év történéseit summázta. Ezt továbbgondolva: meglehet, hogy a IV. könyvben a szerző egy-egy alkalommal, amikor éppen rászánta magát az írásra, éppen ilyen, 1–2 esztendőnyi egységeket foglalt össze.

⁵⁶ LHOTSKY 1967. 396.

⁵⁷ Lásd erről: Uo. 5. láb.

⁵⁸ Uo. 397.

⁵⁹ Megállapításaim egybecsengenek az Ebendorferrel foglalkozó osztrák historiográfia vélekedésével: Ebendorfer az Osztrák Krónika teljes 1452. tartó szakaszát, tehát az első három könyvet 1449/1450 és 1452 között írhatta. Lásd: UIBLEIN 1988. 34.

⁶⁰ LHOTSKY 1967. XI. Ez a naplószerűség már a III. könyv végére is jellemző, de kizárólagossá a IV. könyvben válik. A naplószerűséghez lásd: CSUKOVITS 2015. 90.

⁶¹ LHOTSKY 1967. 425.

⁶² Uo. 428–429.

Ebendorfer vezérfonalai és a krónika keletkezési idejének kérdése után egy ezeknél fontosabb szemponttal foglalkozom: mégpedig *Chronica Austriae* forráskritikai szempontból vett hitelességének témájával. Elsőként essék szó egy olyan jellemzőről, amelyet a vizsgált krónikaszakasz egészére igaznak tartok. Ebendorfer feljegyzései minden esetben elliptikusak: egy-egy esemény kapcsán bizonyos dolgokat megemlített, más, ugyancsak fontos történéseket elhagyott, sokszor következtlenül.⁶³ Nem egyszer előfordul az is, hogy csupán sejteni lehet, hogy a krónikás éppen miről írt, a megfejtésben nem egyszer csak a korszak szakirodalmában és forrásanyagában való alapos elmerülés segít. Jó példa erre az 1440-es évek ausztriai belső harcairól (köztük Szentmiklósi Pongrác és Cillei Ulrik tevékenységeiről) szóló részlet: ebben a szakaszban az eseményleírás pontatlan és kusza, Ebendorfer több év eseményeit foglalta össze, miközben dátumot vagy egyéb kézzelfogható adatot alig említett, és helyenként igen nehéz kikövetkeztetni, hogy éppen melyik évről is olvasunk.⁶⁴ Ugyanitt említhetők Ebendorfernek a különböző magyar, osztrák és cseh országgyűlésekről szóló feljegyzései. Akkor például, amikor a szerző az 1450. év októberében Pozsonyban Frigyes király és a magyarok közötti tárgyalásokról írt, említette azt a fontos részletet, hogy a magyarok László, a magyar Szent Korona, és bizonyos várak visszaadását kérték az uralkodótól, és azt sem hallgatta el, hogy végül abban egyeztek meg, hogy László Frigyes kezei között marad.⁶⁵ Arról azonban nem ejtett szót, hogy Frigyes kifejezetten Hunyadi Jánossal egyezett meg arról, hogy László továbbra is a király gyámsága alatt tartózkodhat, Frigyes pedig Hunyadi kormányzósága elé nem fog akadályt görgetni.⁶⁶ A krónikát kisebb-nagyobb pontatlanságok is végigkísérik. Ezek sok esetben dátumbeli bizonytalanságok: Ebendorfer előszeretettel helyezte az eseményeket a megtörténtüknél néhány nappal korábbra vagy későbbre: az imént említett országgyűlés például az Osztrák Krónikában 1450. október 28-án kezdődött, a pontos október 22-ei dátum helyett.⁶⁷ Olyan is előfordult, hogy az évet sem találta el: Pozsony városának Jagelló Ulászló általi ostromát például az 1442. esztendő helyett 1440-re tette.⁶⁸ Más jellegű tévedések is felbukkannak a szövegben: ilyen az esztergomi érsek, Szécsi Dénes Demeternek titulálása,⁶⁹ vagy éppen az a megjegyzés, amely szerint Luxemburgi Erzsébet királyné 1440-ben még nem töltötte be a 30. életévét.⁷⁰

A pongyolaságok és pontatlanságok ugyan tagadhatatlanul végigkísérik az általam vizsgált krónikaszakasz egészét, mértékük nem egyenletes a szövegben. Három olyan szempont is említhető, amely befolyásolhatta Ebendorfer híradásainak részletességét és megbízhatóságát. Elsőként a krónikást mozgató, már említett narratívákat kell említenünk, ezen belül is a magyarok negatív fényben történő feltüntetésének szándékát. Felvethető ugyanis, hogy a krónikában Ebendorfer szándékosan volt pontatlan akkor, amikor – a III. könyvben – Erzsébet királyné és Ulászló király pártjainak konfliktusát taglalta, az 1439–1440. évek közötti magyarországi polgárháborút összefoglalva. Az események az Osztrák Krónika lapjain a következőképpen

⁶³ Ehhez hasonló vélekedés a téma osztrák historiográfiájában is felbukkan: GROSSMANN 1929. 172.

⁶⁴ LHOTSKY 1967. 387–392. A háttérhez lásd: SCHALK 1919. passim.

⁶⁵ LHOTSKY 1967. 395.

⁶⁶ PÁLOSFALVI 2018/2. 146.

⁶⁷ A dátumról lásd: LHOTSKY 1967. 395., 3. láb.

⁶⁸ Uo. 384.

⁶⁹ Uo. 383.

⁷⁰ Uo. 382.

folynak: 1. Albert király halála, Jagelló Ulászló meghívása a magyar trónra, az özvegy Erzsébet elmenekülése, V. László megszületése (1439–1440). 2. Ulászló és a magyar főurak megtámadták Pozsony városát, ahol Erzsébet és László is tartózkodott, ám vereséget szenvedtek. 3. Ulászló megkoronázása (1440) 4. Ulászló eleste a várnai csatában.⁷¹ Ebendorfer szerint Pozsony – valójában 1442-ben zajlott – ostroma az 1440. évben, még Ulászló – valóban 1440-ben történt – koronázása előtt ment végbe, és feltűnő az is, hogy Ebendorfer Ulászló koronázása után rögtön egy négy évvel későbbi eseményre, a várnai csatára tért rá. Visszatérve mármost a szerző narratív szempontjaira: a krónikás egyértelműen Erzsébettel és V. Lászlóval szimpatizált, az Ulászló-pártot pedig negatív szerepben állította be. Éppen ezért a történeteket igyekezett az Erzsébet-párt igazságos, az Úr által is segített diadalra jutására felfűzni, valamint az ellenoldal jogos, megérdemelt megbűnhődését kidomborítani. Ezt figyelembe véve, Ebendorfer akár okkal is emelhetné át a valójában 1442-ben lezajlott ostromot az 1440-es évek viharos eseményei közé: ezáltal ugyanis érzékletesebben tudta bemutatni az Ulászló-párt elvetemültségét, amelynek Pozsony megtámadása mintegy tetőpontja a krónika szerint. Az pedig, hogy Ulászló koronázását a sikertelen ostrom utánra helyezte, a szöveget olvasva olyan hatást kelt, mintha Ulászló nem tanult volna a vereségből, nem mondott volna le a hatalmáról, és göggyéért meg is fizetett: a koronázást rögtön, mintegy következményként a várnai csatában történő eleste követte; az 1444-es ütközet illetően “előrehozását” tehát szintén magyarázhatja Ebendorfer sajátos nézőpontja is. Az eseménysor szemléletes lezárása egyébként Ulászló fegyvereinek és jobbjának – Ebendorfer nézőpontjából jó megérdemelt – sorsa: az osztrák szerző szerint úgy tartják (*fertur*), hogy ezek a törökök királyához kerültek.

A szöveg hitelességét befolyásoló narratív keretek mellett fontos a krónikásnak az eseményekhez való térbeli, fizikai közelsége is. Értelemszerűen azokban az esetekben, amikor a szerző jelen volt az általa feljegyzett eseményeknél, a híradások részletesebbek és pontosabbak. Ilyen a Frigyes és V. László 1452. évi római útjáról szóló beszámoló,⁷² vagy éppen a László kiszabadítását eredményező, szintén az 1452. esztendőben lezajlott harci cselekmények tárgyalása.⁷³ Éles kontrasztban áll ezekkel például László csehországi uralkodásának összefoglalása: a krónikás ekkor láthatóan nem tartózkodott az uralkodó mellett, és nem is tudott sok mindent a történetekről.⁷⁴ Ezen a ponton figyelembe kell vennünk Ebendorfer pályafutásának alakulását is. Politikailag aktív korszakában ugyanis – ha nem is mindig volt ténylegesen jelen – jóval több szóbeli információhoz juthatott korának viszonyairól. Arról pedig már korábban szó esett, az 1440-es évek második felétől kezdve a szerző egyre inkább a háttérbe vonult: így a feljegyzései alapjául szolgáló források elapadhattak. Ez nyomot is hagyott a krónikáján, és az V. Lászlóról szóló szakaszt vizsgálva főleg 1452 után sokasodnak az olyan híradások, amelyekhez a krónikásnak láthatóan kevesebb – személyesen vagy szóbeli úton szerzett – adat szolgált alapként. Az is igaz azonban, hogy például akkor, amikor Ebendorfer az 1455 februárjában Frankfurtban megtartott birodalmi gyűlésről írt, amelyre László is megérkezett Csehországból, a szerző ismét jelen lehetett: erre konkrétan utal is a szövegben (többes szám első személyben nyilvánul meg), és az események leírása itt ismét feltűnően részletes.⁷⁵

⁷¹ Uo. 382–385.

⁷² Uo. 397.; 415.

⁷³ Uo. 415–418.

⁷⁴ Uo. 422–424.

⁷⁵ Uo. 424–425.

A fizikai közelség mellett ugyanilyen fontos szempont a szerzőnek a történésektől való időbeli távolsága. Egyértelműnek látszik, hogy Ebendorfer krónikája megbízhatóbbá válik, ahogy közelített a szöveg megírásának ideje, azaz, saját jelene felé. Ennek megfelelően az 1450-es éveket taglaló részletek forrásértéke nagyobb, mint mondjuk az 1440-es évek első felében zajló magyarországi polgárháborút érintő bekezdések, és ahogy a szerző az 1450. esztendő felé haladt, a szöveg az addigiakhoz képest átláthatóbb és követhetőbb lesz: több esztendő felületes átfésülése helyett rövidebb időszakokat, akár egy-egy évet egyre részletesebben, alaposabban mutatott be, több konkrétummal, köztük számos pontos dátummal együtt. Továbbá, mint láthatuk, a III. könyv anyagát a szerző feltehetően 1450 és 1452 között jegyezte le: ekkor tehát már egykorú feljegyzéseket (is) készített. Ettől kezdve pedig, ahogy azt már említettem, Ebendorfer folytatólagosan, az eseményekkel szinte egyidőben írta munkáját, híradásai naplószerű jelleget öltenek, egészen az általam vizsgált szakasz végéig, a László 1457-ben bekövetkezett haláláról szóló részletig.

Összességében tehát nyilvánvaló, hogy Ebendorfernek az általa lejegyzett eseményekhez való térbeli és időbeli viszonya folyamatosan változott; ez nem melleleg arra is hatással volt, hogy mennyire tudta követni a saját maga által választott vezérfonalait. Az 1440-es években politikai pályafutásának csúcán volt, a történések sűrűjében tartózkodhatott, ám mivel művét csak később, 1450 környékén kezdte írni, az 1440-es évek történetét már csak visszatekintve, vélhetően emlékezetből írta meg, ez pedig meg is látszik a szövegen. Az 1452. évtől kezdődő feljegyzéseket illetően éppen ellentétes folyamatot figyelhetünk meg: Ebendorfer híradásai már folytatólagosan, az eseményekkel egy időben készültek el, ám a szerző politikai pályafutása lefelé ívelt, kevesebb eseménynél lehetett jelen, és egyre kevesebb információ juthatott el hozzá. Az általam vizsgált krónikaszakasz csúcspontját ennek megfelelően a III. és a IV. könyvben egyaránt megtalálható, az 1450–1452. évekről szóló híradások jelentik: ez lehetett az az időszak, amikor Ebendorfer már ténylegesen megkezdte történeti munkája megírását, ezzel együtt pedig még számos alkalommal szemtanú is volt, hiszen a politikától sem vonult még vissza teljesen. A krónika e szakaszában tehát szerencsés kombinációt alkotott Ebendorfernek az eseményekhez való térbeli és időbeli közelsége: forrásérték szempontjából éppen ezért e részletek a legjelentősebbek.

Ahogy azt írásomban már említettem: filológiai szempontból a *Chronica Austriae* III. és IV. könyve között akadnak különbségek: ez főként annak köszönhető, hogy az utóbbit Ebendorfer már nem visszatekintve, hanem naplószerűen, folytatólagosan írta. Ez pedig más, eddig nem említett sajátosságokat is eredményezett. Egyrészt, a IV. könyvben sokkal több olyan megjegyzést találunk, melyekben Ebendorfer a szóbeli forrásaira utalt. Ráadásul nem csak mennyiségük növekedett, de kézzelfoghatóbbak is: a III. könyvben az *ut fertur* szófordulatnál konkrétabb hivatkozás nem szerepel,⁷⁶ a *Tomus quartus* azonban már olyan fordulatokat is felvonultat, mint: *Audite ... lamentacionis voces ... a quodam non parve condicionis auctore quodam clerico*;⁷⁷ azaz, Ebendorfer – igaz, egyértelmű megnevezés nélkül –, már egy-egy személyre is hivatkozott szóbeli informátorként. Mindez nézetem szerint arra utal, hogy a szerző onnantól fogva, hogy naplószerűen írta krónikáját, többet támaszkodhatott szóbeli forrásaira, mint a saját emlékeztérére, főleg az olyan periódusaiban, amikor ő maga kevesebb adathoz jutott hozzá saját szemére

⁷⁶ Lásd például: Uo. 385.

⁷⁷ Uo. 410.

és fülére hagyatkozva. Részben ide kapcsolódik a krónika naplószerű szakaszának másik, eddig nem említett sajátossága: mégpedig a kifejezetten bulvár jellegű, pletykákra emlékeztető híradások megjelenése a szövegben. Ezek szóbeli úton történő terjedését könnyű magunk elé képzelni, példaként pedig Ebendorfernek a Magyar Királyságban 1456-ban zajló belviszályokról írt feljegyzéseit említem. Itt olyan részleteket is olvashatunk, hogy egy asztrológus jóslata szerint Hunyadi László birtokolja majd a királyi trónt, vagy éppen, hogy Hunyadit ellenfelei többféleképpen próbálták megmérgezni, de V. Lászlónak egy lovagi tornán tervezett meggyilkolása is kellően színes történet.⁷⁸

A *CHRONICA REGUM ROMANORUM* MAGYAR VONATKOZÁSÚ ADATAI - TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ ÉS FILOLÓGIAI ELEMZÉS⁷⁹

Ebendorfer *Chronica regum Romanorum* című munkájának V. László korához kapcsolódó részletei a mű 6. és 7. könyvében, valamint a 6. és 7. könyvekhez fűzött kiegészítésekben (*Additamenta*) lelhetők fel.⁸⁰ Mivel a részletek filológiai sajátosságai számos ponton rokonságot mutatnak a *Chronica Austriae* kapcsán tett megállapításaimmal (ezeket csak röviden említem meg újra), a Császárkrónikának csak azokkal a jellemzőivel foglalkozom bővebben, amelyek az Osztrák Krónikához képest eltérést mutatnak. Előzetesen elmondható: az V. László-kor szempontjából a Császárkrónika jelentősen csekélyebb forrásértékkel bír: tömörebben, és sokszor csak érintőlegesen számol be az ifjú királyt érintő eseményekről, valamint a korszak Magyarországról. Ennek megfelelően ezúttal kevesebb filológiai megállapítást tehetünk Ebendorfer szövegével kapcsolatban.

A vonatkozó szakaszokban felbukkanó témák a következők: László születésének, megkoronázásának körülményei, Erzsébet ezzel kapcsolatos tevékenységei és halála, Hunyadi János 1446. évi stájer-osztrák betörése, Frigyes harcai Nyugat-Magyarországon, különös tekintettel Szentmiklósi Pongrác ténykedéseire. Szó esik továbbá Frigyes (és László) római utazásáról, László Frigyes kezei közül történő kiszabadításáról, László 1453-ban zajlott Prágába utazásáról, Frigyes és László között zajló tárgyalásokról, a török elleni harcokról, Hunyadi János haláláról és az ezt követő eseményekről, a Cillei-gyilkosságról, a Cillei-birtokok sorsáról, Hunyadi László kivégzéséről, László házassági tervéről és prágai elhalálozásáról. Ebendorfer adatai nagyrészt hitelesek, egy-egy pontatlanság azonban előfordul a szövegben: Szarvkő például soha nem volt az esztergomi érsek birtokában.⁸¹ Ebendorfer krónikája azonban számos, az események politikatörténeti rekonstrukciójához jól használható, mi több, unikális adatot is tartalmaz: például az 1446-os hadjáratról,⁸² vagy éppen V. László kiszabadításáról szóló szakaszokban.⁸³ A hadjárat kapcsán megemlítette, hogy a támadók Perchtoldsdorfort Szent Luca napján (december 13-án) égették fel: ez az adat másutt nem olvasható.⁸⁴ Ugyanilyen értékesek továbbá az 1448-as

⁷⁸ Uo. 438.

⁷⁹ Lásd a 41. lábjegyzet tételeit.

⁸⁰ Lásd ezeket: ZIMMERMANN 2003. 594–615. (*Liber sextus*); 616–626. (*Additamenta im Autograph*); 830–836. (*Liber septimus*); 837–858. (*Additamenta im Autograph*)

⁸¹ ZIMMERMANN 2003. 612.; Szarvkőhöz lásd: LECHNER 1985. 732.

⁸² ZIMMERMANN 2003. 606–607.

⁸³ Uo. 616–621.; 843–845.

⁸⁴ Uo. 607.

rigómezei csatában elesett magyar urak nevei.⁸⁵ Természetesen a Császárkronika is tartalmaz a korabeli pletykák körébe sorolható feljegyzéseket: különösen érdekes, hogy itt is szerepel az a Veit Arnpecknél is felbukkanó híradás, mely szerint Luxemburgi Erzsébetet Ulászló mérgezte meg egy állatbőr ruha segítségével.⁸⁶

Ezúttal is érdemes szót ejtenünk Ebendorfer narratíváiról, annál is inkább, mert ezek némely pontokon eltéréseket mutatnak az Osztrák Krónikában tapasztaltakhoz képest. V. László dicsérete, pozitív jelzőkkel történő ellátása, az ifjúba, mint jövődő uralkodóba helyezett remény, majd a halála feletti gyász kifejezése a Császárkronikában is megjelenik. A magyarok iránt érzett ellenszenv azonban ebben a műben nyomatékosabb, mint az Osztrák Krónikában, mi több, Ebendorfer részben erre fűzte fel az 1440-es évek történetét. A 6. könyvben beszámolt Hunyadi János 1446-ban vezetett stájer-osztrák hadjáratáról, melynek kapcsán kitért a támadás előtörténetére, elbeszélve azt is, hogy hogyan került László Frigyeshez.⁸⁷ A magyarok becstelen népként kerültek bemutatásra, akik szembefordultak Lászlóval, megválasztották uralkodójuknak a lengyel Ulászlót, és 1446-ban is jogtalanul támadták meg a stájer-osztrák térséget. A támadás során is aljas cselekedeteket követtek el: gyújtogattak, raboltak, sőt, még az Eukarisztia szentségét is meggyalázták, a végén ráadásul gyáván el is menekültek. Ebendorfer ezt követően azonnal az 1448. évi törökellenes harcokra tért át, amelyet összekapcsolt az említett Hunyadi féle betöréssel: az 1448. esztendőben az oszmánoktól elszenvedett vereség isteni bosszú volt a magyarok felett.⁸⁸ A vereséget ráadásul Ebendorfer szerint beháborúk is követték. A szerző magyarokhoz fűződő viszonya egyértelművé válik a Frigyes által 1445-ben elfoglalt nyugat-magyarországi birtokok kapcsán is: a foglalásokat a krónikás igazságos, V. László nevében végrehajtott tettnek ábrázolta.⁸⁹

Ebendorfer Frigyes-pártisága nem csak ezen a ponton feltűnő, hanem az összes általam vizsgált szakaszban visszatérő motívum. Ez pedig egyértelmű eltérés az Osztrák Krónikában látottakhoz képest, ahol Frigyes bírálata sűrűn felbukkant, és azokban a kérdésekben, amelyekben az osztrákok és a császár szembehelyezkedtek egymással, Ebendorfer az előbbieket pártját fogta. Mindez illeszkedik ahhoz a már idézett megállapításhoz, amely szerint Ebendorfer két krónikájának célközönsége nem ugyanaz lehetett. Mivel a Császárkronika címzettje kifejezetten Frigyes volt, Ebendorfernek e munkájában óvatosan kellett bánnia az uralkodót érintő kritikákkal. Feltehetően ez a – talán kényszerű – császárpártiság magyarázhatja a Császárkronika feltűnőbb magyarellenességét is: Frigyes és a magyarok ugyanis a legtöbb kérdésben élesen szemben álltak a szóban forgó években. Az osztrákok és a magyarok érdeke azonban egybeesett például V. László kiszabadításakor: meglehet, az Osztrák Krónikában ezért nem találunk olyannyira feltűnő magyarellenességet.⁹⁰

⁸⁵ Uo. 608.

⁸⁶ Uo. 831.

⁸⁷ Uo. 606–609.

⁸⁸ Meg kell azonban említeni, hogy Ebendorfer ezen a ponton némileg önellentmondásba került: a magyarok hitványságának bemutatása mellett sajnálkozását is kifejezte amiatt, hogy a kereszténység védőbástyája vereséget szenvedett az oszmánoktól.

⁸⁹ ZIMMERMANN 2003. 612.

⁹⁰ Éppen László 1452-ben történt kiszabadításának leírása feltűnően eltér *Chronica Austriae* és a *Chronica regum Romanorum* lapjain. Előbbiben nyomatékosabb a császár kritizálása, és hogy a magyarok és az osztrákok közösen szövetkeztek az ifjú uralkodó megmentéséért, az utóbbiban azonban hangsúlyosabb, hogy hogyan fordult a szerencse a dicsőséges császár ellen, sőt, hogy a támadók nem állottak a császár ellen vonulni. Ebendorfer itt azt is megemlítette, hogy Frigyes hajlott a könyörgésekre, amikor végül kiadta Lászlót.

Ebendorfer narratíváinak témaköréhez tartozik még, hogy az V. Lászlóról szóló szakaszokban több ízben fejtette ki vélekedését a szerencse forgandóságáról, kiszámíthatatlanságáról.⁹¹

A Császárkronika megírásának idejéről ezúttal kevesebb észrevételt tehetünk, mint az Osztrák Krónikával kapcsolatban tettünk. Az osztrák historiográfia ebben a témában tett megállapításait már idéztem: a krónika első hat könyvének megírásával Ebendorfer már 1450-ben végezhetett, és művét később, 1463-ig folytatta. Ehhez csak annyit tennék hozzá, hogy Ebendorfer a folytatásokban, illetve kiegészítésekben többször tett olyan előreutalást, amelyek egy-egy szövegrész lejegyzésének idejét jelzik. Ilyen például az a László 1453-ban történt Prágába utazásához fűzött kijelentés, amelyben Ebendorfer a szerencsekívánatait fejezte ki az ifjú királynak.⁹² Hasonlóan jó példa a László kiszabadítása után zajló tárgyalások leírásakor tett megnyilvánulás: Ebendorfer saját bevallása szerint nem tudja, mit fog hozni a jövő.⁹³ Ezek a részletek arra mutatnak, hogy Ebendorfer – legalábbis az első hat könyv utáni részekben – ugyanolyan naplószerű módszerrel dolgozott, mint amelyet a *Chronica Austriae* vonatkozásában már körvonalaztam.

Az osztrák historiográfia foglalkozott annak kérdésével is, hogy milyen különbségek tehetők a Császárkronika első hat könyve, valamint a hetedik könyv, és a kiegészítések között: magam azonban pusztán a László-korra vonatkozó részletek alapján ehhez a témához nem szeretnék hozzászólni. Végezetül, a szöveg néhány filológiai sajátossága megegyezik azokkal a jellemzőkkel, amelyeket az Osztrák Krónika vizsgálatakor bemutatam. Így minden bizonnyal a Császárkronika híradásainak pontosságát is befolyásolta Ebendorfernek az eseményekhez való térbeli és időbeli közelsége, ebben a műben is találunk utalásokat a krónikás szóbeli forrásaira (pl. *ut fertur*),⁹⁴ és itt is szerepelnek az Osztrák Krónikára utaló hivatkozások.⁹⁵

ÖSSZEZGÉS

Dolgozatomban a középkori osztrák történetírás egyik legfontosabb képviselőjével, Thomas Ebendorferrel foglalkoztam. A téma másodlagos szakirodalmának segítségével összefoglaltam Ebendorfer pályafutását, valamint bemutatam a két legjelentősebb történeti munkáját, a *Chronica regum Romanorum* és a *Chronica Austriae* címen ismert krónikákat. Ezt követően a két művel kapcsolatos, önálló kutatásom eredményeit tekintetem át: az Osztrák Krónika és a Császárkronika azon szakaszait vettem kritikai-filológiai elemzés alá, amelyek V. László király (1440–1457) életének időszakáról szólnak. Írásomban elsőként röviden ismerttettem a *Chronica Austriae* vonatkozó részeinek tartalmát, másrészt pedig, a mű legfontosabb filológiai sajátosságait prezentálva, azt igyekeztem illusztrálni, hogy Ebendorfer adatai miképpen használhatóak a középkori magyar történelem egy izgalmas időszakának rekonstrukciójához. Kitértem az Ebendorfert foglalkoztató narratívákra, a László-kort tárgyaló részletek keletkezéstörténetére, a krónika adatainak megbízhatóságára

⁹¹ Lásd például: ZIMMERMANN 2003. 843.

⁹² Uo. 621–622.

⁹³ Uo. 845.

⁹⁴ Uo. 844.

⁹⁵ Lásd például: Uo. 620.

és hitelességére, valamint a mű III. és IV. könyve közötti különbségekre. A *Chronica regum Romanorum* esetében ugyanezeket a szempontokat vettem alapul, melyek közül a legnagyobb hangsúlyt a tartalmi bemutatásra, valamint Ebendorfer narratíváinak összefoglalására helyeztem, illetve a két mű hasonlóságaira és különbségeire is kitértem. Összegzőképpen a következőt mondhatjuk. A *Chronica Austriae* és a *Chronica regum Romanorum* feljegyzései – a szerző történetírói módszereinek figyelembevételével – kétségtelenül értékes adalékokat nyújthatnak a László-kor történelméhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvtári és levéltári rövidítések jegyzéke

BL = London, British Library

BSB = München, Bayerische Staatsbibliothek

BS = Klosterneuburg, Die Bibliothek des Stiftes

KS

OÖ Landesbibliothek

ÖNB = Wien, Österreichische Nationalbibliothek

Források

LHOTSKY, ALPHONS (1967): Thomas Ebendorfer: *Chronica Austriae*. In *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series* 13. Berlin–Zürich, Weidmannsche Verlagsbuchhandlung.

PEZ, HIERONYMUS (1725): Thomae Ebendorfferi de Haselbach *Chronicon Austriae*. In *Scriptores rerum Austriacarum veteres ac genuini* 2. Lipsiae, Sumptibus Joh. Frid. Gleditschii B. Filii. 689–986.

PRIBRAM, FRANCIS ALFRED (1890/94): Thomas Ebendorfers *Chronica regum Romanorum*. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*. Ergänzungs–Band 3. évf. 38–222.

ZIMMERMANN, HARALD (2003): Thomas Ebendorfer: *Chronica regum Romanorum*. In *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series* 18/1–2. Hannover, Hahnsche Buchhandlung.

Szakirodalom

BIRK, ERNST (1849) = Beiträge zur Geschichte der Königin Elisabeth von Ungarn und ihres Sohnes König Ladislaus, 1440–1457. In *Quellen und Forschungen zur väterlandischen Geschichte, Literatur und Kunst*. I. Wien, Braumüller. 209–258.

- BUTTLAR, GERTRUD (1986): *Die Belagerung des Ladislaus Postumus in Wiener Neustadt 1452*. Wien, Bundesverlag.
- CHMEL, JOSEPH (1840–1843): *Geschichte Kaiser Friedrichs IV. und seines Sohnes Maximilian I. I–II*. Hamburg, Perthes.
- CHMEL, JOSEPH (1858): Joseph Chmel: Beiträge zur Geschichte König Ladislaus des Nachgeborenen. (Habsburgische Excurse VII.) In *Sitzungsberichte. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch–Historische Klasse* 28. Wien, Hölder. 473–536.
- CSUKOVITS ENIKŐ (2015): Magyarországáról és a magyarokról – Nyugat-Európa magyarképe a középkorban. (*Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések.*) Budapest, MTA BTK Történettudományi Intézet.
- ÉRSZEGI GÉZA (2004): Thomas Ebendorfer: *Chronica Regum Romanorum*. *Századok* 138. évf. 4. sz. 973–975.
- FRAKNÓI VILMOS (1896): *A Hunyadiak és a Jagellók kora, 1440–1526*. (Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története*. 4.) Budapest, Athenaeum Irodalmi és nyomdai R. Társulat.
- GROSSMANN, KARL (1929): Die Frühzeit des Humanismus in Wien bis zu Celtis Berufung 1497. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich Neue Folge* 22. évf. 169–173.
- HALLER, BRIGITTE (1973): Kaiser Friedrich III. und die Stephanskrone. *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs* 26. évf. 94–147.
- HEINIG, PAUL-JOACHIM (1997): Kaiser Friedrich III. (1440–1493). Hof, Regierung und Politik 1. (*Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters*. 17.) Köln – Weimar – Wien, Böhlau.
- HUBER, ALFONZ (1901): *Ausztria története*. II. (Átdolgozta: Baróti Lajos) Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- KIS IVÁN (2022): Hunyadi János 1446. évi stájerországi–ausztriai hadjárata. A hadjárat forrásainak kritikája és az eseménysor rekonstrukciója. *Hadtörténelmi Közlemények* 135. évf. 1. sz. 117–146.
- KÖRMENDI TAMÁS (2019): *Az 1196–1235 közötti magyar történelem nyugati elbeszélő forrásainak kritikája*. Budapest, MTA BTK Történettudományi Intézet.
- KURZ, FRANZ (1812): *Österreich unter Kaiser Friedrich IV.* 1. Wien, Im Verlage bei Anton Doll.
- LANGMAIER, AMBROSIUS MORITZ KONSTANTIN (2015): Erzherzog Albrecht VI. von Österreich (1418–1463). Ein Fürst im Spannungsfeld von Dynastie, Regionen und Reich. (*Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters. Beihefte zu J. F. Böhmer, Regesta Imperii* 38.) Köln–Weimar–Wien, Böhlau.
- LECHNER, KARL (1985): *Handbuch der historischen Stätten Österreichs I. Donauländer und Burgenland*. Stuttgart, Alfred Kröner Verlag.
- LHOTSKY, ALPHONS (1957): Thomas Ebendorfer. Ein österreichischer Geschichtsschreiber, Theologe und Diplomat des 15. Jahrhunderts. (*Monumenta Germaniae Historica, Schriften*, 15.) Stuttgart, Anton Hiersemann Verlag.

LHOTSKY, ALPHONS (1963): Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs. (*Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*. Ergänzungsband. XIX.) Graz–Köln, Verlag Hermann Böhlau Nachf.

PÁLOSFALVI TAMÁS (2018): Koronázástól koronázásig. A korona elrablása és hazatérése (1440–1464). In Pálffy Géza (szerk.): *A Szent Korona hazatér. A magyar korona tizenegy külföldi útja (1205–1978)*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 125–166.

PRITZ, XAVER FRANZ (1837): *Beschreibung und Geschichte der Stadt Steyer und ihrer nächsten Umgebung*. Linz, Quirin Haslinger.

SCHALK, KARL (1919): *Aus der Zeit des österreichischen Faustrechts 1440–1463. Das Wiener Patriziat um die Zeit von 1462 und die Gründe dieses Ereignisses*. Wien, Verlag des Vereines für die Geschichte der Stadt Wien.

TEKE ZSUZSA (1980): *Hunyadi János és kora*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó.

TELEKI JÓZSEF (1852): *Hunyadiak kora Magyarországon*. I–II. Pest, Emich és Eisenfels Könyvnyomdája.

TRINGLI ISTVÁN (2003): *Az újkor hajnala. Magyarország története, 1440–1526*. Budapest, Vince.

UHLIRZ, KARL – MATHILDE (1963): *Handbuch der Geschichte Österreich–Ungarns*. I. –1526. Graz – Wien – Köln, In Kommission bei Verlag Hermann Böhlau.

UIBLEIN, PAUL (1982): Die Quellen des Spätmittelalters. In Erich Zöllner (ed.): *Die Quellen der Geschichte Österreichs*. (*Schriften des Instituts für Österreichkunde*. 40.) Wien, Österreichischer Bundesverlag.

UIBLEIN, PAUL (1988): Thomas Ebendorfer (1388–1464). In Perchtoldsdorf '88. Thomas Ebendorfer von Haselbach (1388–1464). Johannes Seidl (hrsg.): *Gelehrter/Diplomat/Pfarrer von Perchtoldsdorf. Ausstellung anlässlich der 600. Wiederkehr des Geburtstages von Thomas Ebendorfer in der Burg zur Perchtoldsdorf 18. September – 16. Oktober 1988*. Perchtoldsdorf, Die Marktgemeinde. 14–39.

VANCSA, MAX (1905–27): *Geschichte Nieder– und Oberösterreichs*. I–II. Gotha, Perthes.

WOLFRAM, HERWIG – NIEDERSTÄTTER, ALOIS (1996): *Österreichische Geschichte 1400–1522. Das Jahrhundert der Mitte. An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*. Wien, Überreuter.

ZANETTI, WOLFGANG (1985): *Der Friedenskaiser: Friedrich III und seine Zeit 1440–1493*. Herford, Verlag Busse und Seewald.

ZIMMERMANN, HARALD (1998): Thomas Ebendorfer, ein Universalhistoriker der Konziliaren Epoche. *Römische Historische Mitteilungen* 40. évf. 389–414.